

Speciální pedagogika 2

15. 10. 2010, PhDr. Dana Brožová

---

1. Specifické poruchy chování (LMD, ADD, ADHD)

Definice LMD

Jedná se o následek difúzního poškození mozku, které se projevuje funkčními odchylkami v oblasti motorické, intelektové, emocionální, volní a vegetativní.

Projevují se **psychomotorickým neklidem**, **psychickou instabilitou**, změnou nálad, **impulsivním jednáním**, pohybovou neobratností – **dyskoordinací**.

Etiologie LMD

- ▶ poškození mozku v období prenatalním, perinatálním nebo raně postnatálním;
- ▶ vliv genetických činitelů;
- ▶ metabolické poruchy;
- ▶ vliv těžkých kovů v krvi;
- ▶ nezjištěná etiologie atd.

Projevy LMD

- ▶ **vnímání:** poruchy zrakové či sluchové analýzy, syntézy a rozlišování, obtíže v prostorové orientaci, snížení citlivosti k bolesti;
- ▶ **rozumové schopnosti:** nerovnoměrnost ve vývoji schopností, obtíže ve sféře tvarové představivosti, v grafických projevech, v bezprostředním zapamatování;
- ▶ **vědomí:** abnormní nález na EEG;
- ▶ **regulace chování:** hyperaktivita, neklid, hypoaktivita, převaha útlumu, nízká frustrační tolerance, afektivní záchvaty, impulzivita, poruchy koncentrace pozornosti, perseverace;
- ▶ **motorika:** vývojová neobratnost, artikulační neobratnost, obtíže v mikromotorice očních pohybů či svěračů.

ADHD (*Attention Deficit Hyperactivity Disorder*)

- ▶ **porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou;**
- ▶ vývojová porucha charakteristická věku dítěte nepřiměřeným stupněm pozornosti, hyperaktivity a impulsivity;

- ▶ obtíže jsou často spojené s neschopností dodržovat pravidla chování a provádět opakovaně po delší dobu určité pracovní výkony;
- ▶ ovlivňují interakci dítěte s rodinou, školou a společností.

ADD (*Attention Deficit Disorder*)

- ▶ **prostá porucha pozornosti** (neobjevuje se hyperaktivita a impulzivita);
- ▶ problémy v oblasti pozornosti a v percepčně-motorických úkonech – denní snění, pomalost, obtíže v navazování sociálních kontaktů, neschopnost zaměřit pozornost na určitou činnost, poruchy učení.

ADHD s agresivitou

- charakteristická je nesnášenlivost, hádavost, nedostatek sebeovládání, časté antisociální chování;
- časté dysfunkční rodinné prostředí.

ODD (*Oppositional Defiant Disorder*)

- porucha opozičního vzdoru;
- charakteristické je extrémní opoziční chování, agresivita, zvýšená hádavost, oslabená sebekontrola, opakované odmítání plnění požadavků dospělých;
- chybu vidí v jednání druhých, ne u sebe;
- poruchy ve vnímání a utváření sebe samého.

Náprava ADHD

- ▶ **Farmakoterapie**
- ▶ **EEG-Biofeedback** (specifická metoda pro posílení žádoucí aktivace nervové soustavy – trénink pozornosti a soustředění, sebeovládání a sebekázně, zklidnění impulzivity a hyperaktivity)
- ▶ **Reedukace ADHD**

Důležité faktory v práci s dětmi a ADHD

- učitelova pružnost, zainteresovanost, osobní rovina práce se žákem,
- další vzdělávání o problematice ADD, ADHD,
- spolupráce rodiče – škola,
- vytváření přehledného a strukturovaného prostředí,
- tvořivé, poutavé, interaktivní vyučovací metody,

- týmová práce v zájmu žáka,
- podpora ze strany vedení školy,
- respekt k soukromí žáka a zachování důvěry,
- méně domácích úkolů,
- přizpůsobení zadání úkolů – méně psaní,
- více času na úkoly,
- citlivý přístup učitele (neponižovat před spolužáky),
- pomoc s udržením pořádku,
- ocenění toho, čím se dítě liší od druhých, zvýraznění silných stránek,
- víra v žáka, když nefungují dosud vyzkoušené postupy, budou fungovat další....

Potřeba systematického nácviku

- Uspořádat si pomůcky,
- uspořádat si pracovní prostor,
- poznamenávat úkoly,
- sestavovat seznamy,
- seřadit si činnosti dle důležitosti,
- naplánovat si krátkodobé úkoly,
- dlouhodobé úkoly rozložit na úseky,
- číst a užívat kalendář,
- sledovat hodiny a řídit se rozvrhem,

2. Reeducace SPU

Náprava SPU:

- ▶ *náročný, dlouhodobý diagnosticko-terapeutický proces;*
- ▶ *cíl: odstranění nebo zmírnění potíží dítěte a zlepšení jeho psychického stavu;*
- ▶ *musí odpovídat individualitě dítěte a typu poruchy;*

- ▶ vyžaduje *značné úsilí* ze strany dítěte, učitele, rodiny a dalších odborníků.

Forma reedukace

- ▶ provádí ji **speciální pedagog, učitel – absolvent speciálního kurzu, psycholog;**
- ▶ **individuální** nebo **skupinová** reedukace;
- ▶ **škola** (běžná třída, třída individuální péče, dys-kroužek, třída pro žáky s SPU);
- ▶ **PPP** (dys-skupinky);
- ▶ **Dys-centrum.**

Zásady reedukace

1. Reedukace vychází z rozboru příčin, z diagnostiky odborného pracoviště.
2. Reedukace navazuje na dosaženou úroveň dítěte bez ohledu na věk a na osnovy.
3. Předpokladem úspěchu je dobrý začátek, soustavná motivace.
4. Metody preferující multisenzoriální přístup.
5. Reedukace je individuální proces.
6. Reedukace vychází z pozitivních momentů ve vývoji dítěte.
7. Reálné hodnocení výsledků reedukace, reálné sebehodnocení.
8. Reedukace je zaměřena na celou osobnost dítěte.

Reedukace dyslexie

Kroky pro osvojování čtení:

1. Zrakové rozlišení tvaru.
2. Poznání hlásky sluchem.
3. Spojení hlásky – písmeno.
4. Sluchová analýza a syntéza slabiky.
5. Čtení slabiky.
6. Čtení nového písmena ve slově.
7. Automatizace čtení slov s porozuměním.

Zásady pro výuku čtení a jeho reedukaci

- ▶ Udržet rovnováhu, klid, pohodu, víru v nápravu;

- ▶ umět pochválit i drobný pokrok dítěte;
- ▶ začít vždy ve fázi, kterou žák dobře ovládá;
- ▶ pokračujeme úrovní, kterou je třeba procvičit, zdokonalit;
- ▶ cíl práce → čtení s porozuměním a bez chyb;
- ▶ texty odpovídající žákovi obsahem, obtížností, velikostí písma a délkou;
- ▶ časté opakování téhož textu je neefektivní – naučení z paměti;
- ▶ namáhavá aktivita → není nutné číst text vcelku, přiměřená doba čtení;
- ▶ ke čtení vedeme dítě přes záliby (např. koníčky...);
- ▶ náprava je efektivní, pokud spolupracuje žák, rodič, učitel a někdy i poradenský pracovník.

I. Technika čtení, dekodování

- ▶ zrakoprostorová identifikace písmen
- ▶ spojení hláska – písmeno
  - záměny písmen tvarově podobných
  - rozlišování b – d – p
  - záměny písmen zvukově podobných
- ▶ spojování písmen do slabik
  - tzv. dvojí čtení
- ▶ Reeducace dyslexie
- ▶ čtení slov se zvyšující se náročností hláskové stavby
- ▶ čtení vět, souvislého textu

II. Porozumění čtenému textu – techniky reeducace dyslexie

Metoda obtahování

- ▶ počáteční stádia reeducace u těžkých případech dyslexie a dysgrafie, cizí jazyk (angličtina)
- ▶ zapojuje hmat a pohyb, psychoterapeutický efekt

Metoda barevných kostek

- ▶ představy hmatové, pohybové, zrakové

- ▶ písmena nalepená na kostkách, dítě je řadí k sobě a čte (později i píše) vzniklé slabiky, slova
- ▶ Techniky reedukace dyslexie

Metoda Fernaldové

- ▶ náprava čtení u pomalých čtenářů (mají dobrou strategii)
- ▶ podtrhávání „nesnadných slov“ v textu

Metoda postřehování

- ▶ při potížích ve spojení písmeno – slabika – slovo, při výskytu inverzí
- ▶ čtenářské okénko
- ▶ otevřené slabiky→zavírání otevřené slabiky→ slabiky o třech písmenech→celá slova
- ▶ Techniky reedukace dyslexie

Čtení s okénkem (se záložkou)

- ▶ cvičí správné pohyby oka po řádku, odstraňuje tzv. dvojí čtení
- ▶ text postupně poodkrýváme (zabraňujeme „hádání“)
- ▶ text postupně zakrýváme (zvýšení plynulosti a rychlosti)
- ▶ Zásady práce s okénkem:
  - velikost okénka musí odpovídat textu;
  - okénkem posunuje terapeut, rodič;
  - přizpůsobíme se dítěti – pomalé, ale plynulé čtení;
  - nevyžadujeme čtení s přednesem;
  - nepřipouštíme dvojí čtení, „vyrážení“ slabik;
  - okénko posuneme těsně před tím, než dítě slabiku vysloví (strategie čtení);
  - nutný odpočinek!!!!

Čtení v duetu

- ▶ společné čtení s dítětem
- ▶ Techniky reedukace dyslexie

Metoda dublovaného čtení

- ▶ u žáků, kteří čtou nepřesně, domýšlejí koncovky, často chybují
- ▶ žák čte daný text o slovo zpět za hlasitým čtením pedagoga (rodiče)

Metoda globálního čtení

- ▶ u dětí, které setrvávají na sledování jednotlivých písmen a nejsou schopny postřehovat jejich shluky (pomalé čtení)
- ▶ čtení celého textu → text s vynechanými písmeny → text s vynechanými slovy
- ▶ Techniky reedukace dyslexie

Přípravné čtení

- ▶ vychází z nutnosti motivovat dítě před vlastní samostatnou hlasitou četbou textu
- ▶ nácvičná slova z textu // rozhovor o textu // čtení textu terapeutem // dítě čte samo

Poslouchání textu předčítaného rodičům

- ▶ dítě čte nahlas předem domluvený úsek textu
- ▶ rodič u něj sedí, aktivně poslouchá a opravuje společně s dítětem špatně přečtená slova
- ▶ Techniky reedukace dyslexie

Objasňování neznámých slov

- ▶ učitel/ rodič vypíše před vlastním čtením obtížná/ neznámá slova (po prvním čtení to může udělat i žák) → izolované procvičování těchto slov
- ▶ založení „kartotéky“ (kartičky k nácviku)

Čtení s kontrolou magnetofonu

- ▶ dítě čte nahlas, následně slyší totéž z přehrávače
- ▶ kontrola čtení i porozumění (nutný zácvik)

Motorické čtení

- ▶ metoda v počátku čtení, při zahájení reedukace
- ▶ cvičení spolupráce L a P hemisféry, plynulost očních pohybů, druhotně intermodalita a serialita

Jak mohou pomoci rodiče?

- ▶ Číst v době, kdy je D i R v dobrém rozpoložení;
- ▶ výběr knihy konzultovat s učitelem, dbát na vhodnost obsahu, písma, obrázky v knize;

- ▶ vhodné místo ke čtení – pohodlí, světlo (nejlépe u stolu);
- ▶ dopředu si o knize popovídat, namotivovat ke čtení;
- ▶ využití záložky, ukazovátka;
- ▶ je dobré se s dítětem ve čtení střídat;
- ▶ lze využít čtení v duetu;
- ▶ zpočátku stačí 5 minut, později 10, max. 15 minut četby – každý den!;
- ▶ Jak mohou pomoci rodiče?
- ▶ chybu neovlivňující smysl textu není nutné opravovat;
- ▶ oprava chyby: „Počkej, to nedávalo smysl, nebo ano?“ apod.;
- ▶ při přerušení čtení nechat dítě číst od začátku věty;
- ▶ nechat dítě číst monotónně, časem se to upraví;
- ▶ na konci čtení si s dítětem popovídat o přečteném;
- ▶ zdržet se negativních poznámek, chválit či ocenit úspěch;
- ▶ je dobré dítěti číst – motivace, radost z literatury;
- ▶ starším dětem lze číst knihy, které nezvládnou číst samy (kompenzace nedostatku informací);
- ▶ hrát různé hry spojené se slovy, slovní zásobou, čtením.

Reedukace dysgrafie

Vývoj písemného projevu

1. Uvolňovací cviky,
2. písmena a spoje písmen,
3. slova, věty, shoda mezi akustickou a optickou podobou,
4. aplikace gramatických pravidel,
5. samostatný písemný projev.

Hrubá motorika

- ▶ Základní pohyby při psaní a kreslení vychází z pohybu velkých kloubů:
  - » **pohyby paží** (mávání, kroužení...),

- » **pohyby dlaní** (vpřed, vzad, vlevo, vpravo, kroužení, stahování v pěst),
- ▶ rytmická cvičení, rehabilitační tělocvik,
- ▶ nutno dodržet správné sezení u psaní, anatomicky tvarovaný nábytek.

Jemná motorika

- ▶ Pohyby prstů, sestavy z dlaní, cvičení pohybové paměti, např.:
  - » skládání kostek, papíru, práce se stavebnicí,
  - » navlékání korálek, těstovin, matiček, knoflíků,
  - » šroubování, montování, práce s nářadím,
  - » provlékání šňůrek, uzlování, vytváření řetězů,
  - » pomoc v domácnosti, sebeobsluha,
  - » modelování, trhání, hnětení, stříhání, lepení,
  - » rozvoj hmatu, cvičení s prsty a dlaněmi.

Držení psacího náčiní

- ▶ Nutno dbát na správný úchop psacího náčiní,
- ▶ trojhranný program,
- ▶ **výběr psacího náčiní:**
  - » barvy, pastelky s širší tuhou, křídly, progreso,
  - » měkčí tužky a pastelky,
  - » pero s kvalitním hrotem, Tornádo, gelové pero,
  - » *ne: propisovací tužky, krátké či široké tužky a pastelky!*
- ▶ Lateralita, nácvik u leváků.

Uvolňovací cviky

- ▶ Svislá/ šikmá/ vodorovná plocha,
- ▶ měkké psací náčiní,
- ▶ uvolněná atmosféra, cílené uvědomění si a ovlivnění svalového napětí („gumová ruka“),
- ▶ velká plocha a prvek → postupně zmenšujeme,

- ▶ doprovod říkadla, písničky, rytmizace,
- ▶ cílem je plynulost a rytmus pohybů (ne přesnost obtahování)

Psaní písmen a spojů mezi nimi

- ▶ Učitel na tabuli, dítě obtahuje, pak se zavřenýma očima – lze rozdělit na jednotlivé kroky,
- ▶ možno užívat přehled písmen, pomocné linky,
- ▶ ! nepřetěžovat, nedopisovat cvičení doma nebo o přestávce, nepřepisovat sešity.

Podpůrné techniky:

- ▶ slovní opora, instrukce (odkud kam, říkanky),
- ▶ zraková opora (vyznačení body, linie),
- ▶ hmatová opora (vymodelování tvaru).

Obtížnost prvku zvyšuje:

- ▶ zmenšení velikosti,
- ▶ zvýšení hustoty čar,
- ▶ snižování a postupné vynechávání podpůrných technik,
- ▶ střídání velikosti
- ▶ střídání tvaru,
- ▶ požadavek na přesnost provedení prvku.

Reedukace u starších žáků

- ▶ Také uvolnění – vysvětlíme přesně, k čemu slouží,
- ▶ větší intenzita cvičení (10 min denně) – musí chtít!
- ▶ Kompenzace dysgrafie
- ▶ Uvolnění ruky před psaním,
- ▶ snížení objemu psaného textu,
- ▶ tolerantní hodnocení napsaného,
- ▶ možnost psát do širších linek, vyhnout se nelinkovanému papíru,
- ▶ psaní tiskacím písem (na druhém stupni, jinak hrozí horšení čitelnosti – nutnost zácviku!)

- ▶ vlepování tištěného textu do sešitu, práce s ním,
- ▶ psaní na počítači v kombinaci s kratším psaním rukou – zvládnout klávesnici!
- ▶ kopírování materiálů v naukových předmětech
- ▶ znalosti je dobré ověřit i ústně!

Tréninkový program Yvety Heyrovské

- ▶ k odstranění grafomotorických obtíží u dětí s LMD, s odkladem školní docházky;
- ▶ nápravná cvičení se provádí v *kleku* a v *předklonu*;
- ▶ snaha uvolnit svaly, spasmy, navodit správný úchop náčiní, umožnit zažít úspěch, naučit dítě relaxovat;
- ▶ základní cviky: kruhy, šnek, ležatá osmička, velké a malé vlny, slabika mo;
- ▶ práce s *houbou a barvou, špejlí a tuší, progresem, nakonec pero*

Reedukace dysortografie

I. Specifické dysortografické chyby

Postup reedukace:

1. sluchové rozlišování tvarů s využitím multisenzoriálního přístupu;
2. osvojení si jevu ústně;
3. speciální písemná cvičení;
4. aplikace jevu v běžné praxi;
5. automatizace jevu.

Rozlišování krátkých a dlouhých samohlásek

- ▶ *bzučák, hudební nástroje, stavebnice*
- ▶ **cvičení s bzučákem**
- ▶ doporučené procvičování:
  - urči, zda jsou slova **stejná nebo ne**
  - znázorni slovo pomocí **stavebnice**
  - **grafické** znázornění slova
  - **doplňování** samohlásek do textu

- **podtrhávání** dlouhých samohlásek + zdůraznění výslovnosti
- **tvorení vět** ze slov lišících se délkou (dráha - drahá)
- žáci zapisují pouze samohlásky
- ▶ nutnost diktovat si polohlasně, psát znaménka hned!!!

Rozlišování dy-ty-ny a di-ti-ni

- ▶ *tvrdé a měkké kostky* (podle J. Křivohlavého), *mačkadlo*
- ▶ práce s kostkami:
  - U **předřikává** slabiky, **Ž opakuje** a **ohmatává** kostky
  - **vyhledávání** slov s danou slabikou
  - **určování slabik** ve slově (začátek, konec, střed)
  - **rozlišování** slov lišících se tvrdostí
  - slova s **více** kritickými **slabikami**
  - **musí si diktovat, učit si po sobě zkontrolovat zapsané!!!**

Rozlišování sykavek s-c-z, š-č-ž

- ▶ *karty s písmeny, obrázky se slovy*
- ▶ postup procvičování:
  - **rozlišení** sykavek ve **slabikách**
  - rozlišení ve **slovech**
  - **vyhledávání** slov se sykavkami
  - rozlišení **sykavek měnicích význam slova** (sem - zem) – s-š, z-ž, c-č, s-z-c, š-ž-č
  - rozlišování **více sykavek v jednom slově** (vyslovování po učiteli, karty, způsob artikulace)

Vynechávání, přidávání, přesmykování písmen/ slabik

- ▶ *písmena na tvorbu slov*
- ▶ postup procvičování:
  - písemná **analýza a syntéza slov**

- **tvoření slov** ze zpřeházených písmen
- **podtrhání** správně napsaných slov
- **psaní na stroji** – nápodoba

Hranice slov v písmu

- ▶ *stavebnice, prvky znázorňující slovo, obrázky, karty s předložkami*
- ▶ postup procvičování:
  - **vyznačení slov ve větě** předměty nebo písemně
  - určování **počtu** slov ve větě
  - čtení **slov s předložkami** s pomocí obrázků
  - **grafické znázornění** náročnějších vět – předložky, krátká slova

II. Gramatické chyby

Aplikace gramatických pravidel:

- ▶ pochopení pravidla,
- ▶ vybavení (použití) ve správnou dobu,
- ▶ ústní zdůvodňování,
- ▶ doplňovací cvičení,
- ▶ diktát,
- ▶ automatická aplikace v písemném projevu.